

31 MART

Azərbaycanlıların Soyqırımını Günü

Erməni vəhşiliyi bəşəriyyətin varlığına təhlükədir

məni vilayəti yaradılması" barədə fərman verdi. Türkmençay müqaviləsinin 15-ci maddəsinə görə, hazırkı molla rejimi müharibə vaxtı öz dövlətinə xəyanət edərək ruslara qulluq etmiş ermənilərin Rusiya işğalı və tabeliyində olan torpaqlara köçürülməsinə əngəl törətməməli idi. 1827-ci ilin mayında rus generalı Paskeviçin xüsusi tələbnaməsi əsasında ermənilər arasında nüfuz sahibi olan polkovnik Lazarev (Qazaros Lazaryan) köçürülmə işlərinə rəhbərlik etmək üçün Təbrizə komendant təyin edildi. Rus ordularının Təbrizə basqını zamanı (13 oktyabr) Lazarevin çağırışından riqqətə gələn ermənilər yenə də xəyanət edərək Təbrizin darvazalarını rus ordusunun üzünə açdılar. Köçürülən kasıb erməni ailələrinə kömək etmək üçün rus dövlətinin xəzinəsindən 25 min rubl gümüş pul ayrılımışdı. 1828-ci il dekabrın 24-də Lazarevin Paskeviçə yazdığı yekun hesabatında göstərilirdi ki, köçürmə işi 1828-ci il fevralın 26-da başlamış və iyunun 11-də başa çatmışdı. Lazarev 1828-ci il martın 9-da Paskeviçə yazdığı raportunda qeyd edirdi ki, artıq 4500 erməni ailəsi köçürülərək Araz çayının İran tərəfindəki sahilinə gətirilmişdi. 1828-ci il mayın 26-da Gürcüstandakı baş qərargah reisinə təqdim edilən raportda isə bildirilirdi: "Rusiyaya məxsus olan vilayətlərə xristianların köçürülməsi müvəffəqiyyətlə aparılır. Artıq Qarabağda 279, İrəvan vilayətində isə 948 ailə məskunlaşdırılmışdır. Polkovnik Lazarevin vədinə əsasən köçürülən ailələrin sayı 5 minə çatdırılmışdır. İ.Şopenin yazdığına görə, İrəvan köçürülən ermənilərdən yalnız 1715 nəfər İrəvan şəhərinin özündə, 1110 nəfər Naxçıvan şəhərində və 482 nəfər isə Ordubad ərazisində məskunlaşdırıldı. Xaricdən köçürülən ermənilər İrəvan əyalətinin 119 kəndində, Naxçıvan əyalətinin 61 kəndində, Ordubad dairəsinin 11 kəndində yerləşdirildi. Beləliklə, İrəvan əyalətində 4559 ailə (23588 nəfər), Naxçıvan ətrafında 2137 ailə (10652 nəfər), Ordubad dairəsində 250 ailə (1340 nəfər) yerləşdirildi. Nəticədə, əzəli Azərbaycan torpaqları hesabına yaradılan qondarma erməni vilayətinə 35560 nəfərdən ibarət erməni ailəsi köçürüldü. Lazarevin hesabatında məlum olur ki, üç ay yarım ərzində İran ərazisindən 8249 xristian-erməni ailəsi İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ

Dünya düzəni o zaman pozulmağa başladı ki, əsasən, Avropada yeni güc mərkəzləri formalaşdı. Əsasən Almaniyanın, Fransanın və Rusiyanın müxtəlif vasitələrlə hərbi-siyasi nöqtəyi-nəzərdən hegemon dövlətə çevrilmələri bəşəriyyət üçün uzun onilliklər aradan qaldırılması çətin olan problemlər gətirdi. Rusiya- Osmanlı müharibələrində birincilərin hərbi uğur əldə etməsi yeni geosiyasi mənzərə yaratmış oldu.

Rusiya çarizmi Cənubi Qafqazda möhkəmlənmək və özünün gələcək işğalçılıq planlarını reallaşdırmaqdan ötrü satqın və xəyanətkar erməniləri az bir vaxt ərzində hazırkı molla rejiminin nəzarət etdiyi torpaqlardan, eləcə də Osmali imperiyası ərazisindən Azərbaycan

ərazi-çarizmi Cənubi Qafqazda möhkəmlənmək və özünün gələcək işğalçılıq planlarını reallaşdırmaqdan ötrü satqın və xəyanətkar erməniləri az bir vaxt ərzində hazırkı molla rejiminin nəzarət etdiyi torpaqlardan, eləcə də Osmali imperiyası ərazisindən Azərbaycan

məskunlaşdıqca azərbaycanlıların mal-mülklərinə göz dikməyə başladılar. Matendəranda qorunan 1687-ci ilə aid tarixi sənəddə göstərilir ki, ermənilər azərbaycanlılara məxsus olan torpaqları ya satın alır, ya rüşvət verib alır, ya da zorla ələ keçirirdilər.

Ermənilərin gəlmə olduğunu özləri də təsdiq edirlər

Tarixi qaynaqlara istinadən qeyd etmək olar ki, ermənilər bu ərazilərə köçürüldülər. Bu faktları xristian qaynaqları ilə yanaşı elə erməni mənbələrində təsdiqləyir. 1828-ci il martın 20-də imzalanan Türkmençay müqaviləsinin ertəsi günü Rus çarı I Nikolay "er-

məni vilayətinə köçürülmüşdür ki, bu da ən azı 40 min nəfər demək idi. Həmin illərdə Rusiya dövlətinin xəzinəsindən 14 min manat qızıl və 400 min manat gümüş pul xərclənmişdir. Bununla yanaşı, rus təqiqatçısı N.Smirnov İrəvandan 90 min erməninin köçürülərək Azərbaycan ərazilərində məskunlaşdırıldığını yazır. Tarixi hadisələrin sonrakı gedişi bir daha sübut etdi ki, İran erməniləri Şimali Azərbaycan torpaqlarına xüsusi məqsədlə yeni vətən yaratmaq məqsədi ilə köçürülmüşdü. Bu işləri həyata keçirməkdə xüsusi canfəşanlıq göstərən hərbcilər və din xadimləri rus çarizmi tərəfindən mükafatlandırılırdılar.

Qısa müddətdə 100 mindən çox erməni Azərbaycan torpaqlarına köçürülmüşdür

Rus çarizmi bölgənin işğalını genişləndirilməsi üçün 1828-ci il iyunun 23-də Qars qalası işğal edildi. Rus qoşunları iyunun 24-də Axalkalakini avqustun 15-də Axiskanı, 22-də Ərdahanı, 28-də isə Bəyazidi işğal etdilər. 1829-cu ilin yazında müharibənin yenidən alovlanması nəticəsində rus qoşunları Ərzurumu, daha sonra Muşu, Oltunu və Bayburdu işğal etdilər. İrəvan xanlığından öz ata-baba yurdlarından didərgin salınan azərbaycanlılar Şərqi Anadoluda sığınacaq tapmışdılar. Rus qoşunlarının Şərqi Anadoluya hücumları zamanı qırğınlara və yenidən bu ərazidən köçkün halına düşməyə düşər olan yə-nə də azərbaycanlılar idi. Onlar bu dəfə də, əsasən, Türkiyənin içərilərinə köçməyə məcbur oldular. 1829-cu ilin avqustunda rus qoşunları Balkan ətrafında İstanbula irəliləyərkən II Sultan Mahmudun Rusiya dövlətinə barışıq təklif etdi. Bu addım 1829-cu il sentyabrın 2-də Ədirnə müqaviləsinin bağlanması ilə nəticələndi. Axalkələk qalası və Axıska şəhəri Rusiyaya birləşdirildi. Ruslar tərəfindən işğal edilmiş Qars, Trabzon, Bəyazid və Ərzurum paşalıqları isə Türkiyəyə qaytarıldı. Ədirnə sülhünün 13-cü maddəsinə əsasən, Türkiyənin işğal olunmuş torpaqlarındakı ermənilərə 18 ay ərzində daşınan əmlakları ilə bərabər Rusiya tabeliyinə keçməkləri qeyd olunmuşdu.

verilmişdir. Türkiyədə yaşayan erməniləri yenidən işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinə köçürmək, həmçinin Türkiyə ilə sərhəbboyu ərazilərdə də ermənilərin say üstünlüyünü təmin etmək məqsədilə 1829-cu il oktyabrın 10-da Paskeviç rus imperatoru I Nikolaya raport yazıb Ərzurumda və Qarsda yaşayan ermənilərdən 10 min nəfərinin Gürcüstanda və "erməni vilayətində" yerləşdirilməsinə icazə istədi. 1829-cu il noyabrın 18-də hərbi nazir Çernişev Paskeviçə çar I Nikolayın onun təklifini bəyəndiyini bildirdi. Türkiyə-

nin Qars və onun ətrafında köçürülən ermənilər yaşadıkları ərazilərin iqlimə uyğun olaraq Alagöz dağı ətrafındakı boşaldılmış Azərbaycan kəndlərində yerləşdirildi. Rus general-mayoru Bereman Qarsdan Gümrüyə yola salınan 400 erməni ailəsinə sənəd təqdim etdiyini bildirdi. İrəvan yaxınlığında Sərdərad qalasında olan 270 ev həmin vaxt ermənilər tərəfindən zəbt edilmişdi. Bir qədər keçdikdən sonra M.Vladkin ermənilərin bu əraziyə köçürülməsi haqqında yazırdı: İrəvan quberniyasından yaşayan ermənilərin əksəriyyəti buranın yerli sakinləri olmayıb, 1828-1829-cu illər müharibəsindən sonra Türkiyədən bu ərazilərə köçürülmüşlər. 1830-cu il yanvarın 22-də Paskeviçin Çernişevə verdiyi məlumata görə, Qars və ətraf ərazilərdən köçən 2500 erməni ailəsi onun sərəncamına əsasən, yaşadıkları yerin iqlimə uyğun olan Alagöz dağı ətrafında, Pəmbək distansiyadakı boşaldılmış Azərbaycan kəndlərində

Pəmbək-Şorəyel və erməni vilayətində yerləşdirildi. Taliş mahalı, Göyçə gölü ətrafı və Baş Abaranna 14044 erməni ailəsi köçürülmüşdü. Ərzurumdan köçürülən 7228 erməni ailəsindən 500-ü, eləcə də Ərdahanından 67 erməni ailəsi Axıska paşalığı ərazisində, 1050 ailə Borçalı distansiyasında və Çalça ətrafında, qalan 1305 ailə isə Pəmbək və Şorəyel distansiyalarında yerləşdirilmişdi. Hesablama komissiyasının sayına görə Osmanlı dövləti torpaqlarından 84 min nəfərdən artıq erməni və yunan köçürüldüyü məlum olur. Lakin 1831-ci il aprelin 24-də qraf Paskeviçin adına verilmiş əlahəzrətin buyruğunda rus dövləti tərəfindən Türkiyə vilayətindən köçürülmüş xristianlar, yeni erməni və yunanlardan ibarət 14 mindən çox ailə (90 min nəfərə qədər) üçün 380 min gümüş pulun ayrıldığı bildirildi. İ.Şopenin apardığı siyahıya alınmanın nəticələrinə görə 1828-1829-cu illər Rusiya-Türkiyə müharibəsindən sonra "erməni vilayətində" Türkiyədən 21666 nəfər (3862 ailə) erməni, 324 nəfər (67 ailə) yezidi kürdü köçürülmüşdü. Rusiya imperatorunun fərmanı ilə "erməni vilayəti" yarandığı vaxt İrəvan əyalətində İrəvan, Sərdərad, Şərur və sürməli dairələri yaradıldı. Mənbələr, arxiv materiallarının saxlandığı Matendəranda sənədlərə istinad edən N.A.Tavakalyan İrandan köçürülən ermənilərin sayının 8510 nəfər olduğunu qeyd edirlər. 1834-cü ilin kəmal təsvirinə görə bütövlükdə İrəvan əyalətində 22336 ailə

tar, yeni Azərbaycan türkləri, 10350 nəfəri əvvəllər köçürülmüş ermənilər və 24255 nəfəri İran və Türkiyədən yenidən köçürülən yezidi kürdləri, az qismi isə boş adlanan qaracılardan ibarət idi. 20 cilddən ibarət həmin siyahıya alınmanın nəticələri İ.Şopenin 1852-ci ildə nəşr edilən "Erməni vilayətinin Rusiya imperiyasına birləşdirilməsi dövrünün tarixi abidəsi" adlı əsərində verilmişdi. Bu siyahıya alınmaya görə, müharibədən sonra erməni vilayətində həmin köçürülən 752 kənddən 521-i İrəvan əyalətinə, 179-u Naxçıvan əyalətinə, 52-si isə Ordubad dairəsinə aid idi. Siyahıya alınmanın nəticələrinə görə köçürülməyən vilayətlərdə 81749 nəfər müsəlman, 25151 nəfər erməni qeydə alınmışdı. 1849-cu ildə İrəvan Gümrü, Naxçıvan, Ordubad və Göyçə mahalının Şərqi hissəsindən ibarət İrəvan quberniyası təşkil edildi. Yalnız quberniyanın mövcudluğuna 1917-ci ildə son qoyuldu.

Ermənistanda 1548 Azərbaycan mənşəli yaşayış məskəninin adı dəyişdirilmişdir

XIX əsrin 90-cı illərində Türkiyə dövlətində baş verən erməni qiyamalarının yatırılmasından sonra daha 400 minə yaxın erməni yene də Cənubi Qafqaza -Azərbaycan torpaqlarına köçdü. N.Şavrov qeyd edirdi ki, XIX əsrin əvvəlində Cənubi Qafqazda yaşayan 1,3 milyon ermənilərin bir milyondan çoxu yerli əhali deyil, onları bura bizi köçürüb gətirmişik. Bu azmış kimi Azərbaycan toponimləri erməniləşdirildi. Yeni ermənilər özlərinə saxta tarix yaradırdılar. Ermənistanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra 1935-ci ilədək 190-dan artıq Azərbaycanlı yaşayış məntəqəsinin adı dəyişdirilmişdir. Rəsmi addəyişmə əməliyyatları 1935, 1938, 1939, 1940, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1957, 1962, 1968, 1969, 1977, 1978, 1980-cı illərdə Ermənistan SSR Ali Sovetinin fərmanları əsasında həyata keçirilmişdir. 1548 Azərbaycan mənşəli yaşayış məskəninin adı dəyişdirilmişdir. 1918-1987-ci illərdə bu torpaqlarda 254 Azərbaycanlı yaşayış məntəqəsi müxtəlif yollarla (əhalisi soyqırma məruz qalmaqla, deportasiya edilməklə və s.) xəritədən tamamilə silinmişdir. Azərbaycanlıların 1948-1953-cü illər deportasiyasından sonra 60-dan çox yaşayış məntəqələrin adları dəyişdirilmişdir. Ermənistan Ali Sovetinin 1991-ci il 9 aprel tarixli fərmanı ilə Azərbaycanlılara məxsus daha 90 məntəqənin adı erməni toponimləri ilə əvəz olunmuşdur. Demək olar ki, ermənilər və onların Moskvadakı havadarları Azərbaycana qarşı gələcəkdə yeni ərazi iddiası irəli sürmək üçün müxtəlif məkrli planlar hazırlamışlar. 1988-ci ildən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin bünövrəsi qoyularkən Moskvada hazırlanmış məkrli plan işə düşdü. Nəticədə torpaqlarımız işğal edildi, 1 milyondan çox insan öz doğma yurd-yuvasından didərgin salındı. 30 ildən sonra Qarabağımızın işğalına son qoyuldu. Azərbaycan Prezidenti, Yenicəm Sərkərdə, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Ordumuz torpaqlarımızı yağdı düşməndən azad edib, bölgəyə yeni həyat gətirdi.

yerləşdirildi. Türkiyədən köçürülən ermənilər Axıska, var idi ki, bunun da 65300 nəfərini kişi cinsi təşkil edirdi. Bunların 29690 nəfəri ta-

ARMENIAN TERROR